

บทที่ 4

รูปแบบ รายละเอียด และการเปลี่ยนแปลงของพิธีญุกำฟ้า

พิธีญุกำฟ้า เป็นพิธีกรรมโบราณพิธีกรรมเดียวที่มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของลาวพวน โดยเฉพาะในด้านความอุดมสมบูรณ์ และเป็นสิ่งที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของลาวพวนที่ยังคงอยู่ ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของการศึกษาในครั้งนี้

จากการเข้าร่วมในพิธีกรรมญุกำฟ้า 2 ครั้ง ในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ซึ่งตรงกับวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2535 และวันที่ 24 มกราคม 2536 การสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่รวมทั้งการศึกษาจากเอกสารทำให้ทราบว่าพิธีญุกำฟ้าเป็นพิธีกรรมทางความเชื่อของลาวพวน ที่อาศัยอยู่ในบริเวณพื้นที่จังหวัดสิงห์บุรี และจังหวัดใกล้เคียงถือปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ โดยเฉพาะลาวพวนบ้านพวน ตำบลบางน้ำเชี่ยว อำเภอพรหมบุรี จังหวัดสิงห์บุรีถือว่าญุกำฟ้าเป็นพิธีกรรมที่สำคัญที่สุดของหมู่บ้าน โดยจะประกอบพิธีในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 เป็นประจำ หากปีใดไม่จัดงานญุกำฟ้าขึ้น ชาวพวนเชื่อว่าปีนั้นจะเกิดความแห้งแล้ง และเกิดฟ้าผ่าขึ้นในหมู่บ้าน

เมื่อถึงพิธีญุกำฟ้า ชาวพวนทั้งที่อาศัยในชุมชนบ้านพวน และญาติพี่น้องที่ไปอาศัยที่อื่นรวมทั้งชาวพวนในจังหวัดใกล้เคียงที่ไม่ได้จัดพิธี ต่างพร้อมใจกันเดินทางมาร่วมพิธีที่จัดขึ้น ณ บริเวณวัดกุฎีทองอันเป็นสถานที่ดั้งเดิม และเป็นที่ตั้งศาลบรรพบุรุษของพวกเขา

ความหมายและความเป็นมาของพิธีญุกำฟ้า

ในที่นี้จะกล่าวถึงความหมายในพิธีญุกำฟ้าให้เป็นที่เข้าใจตรงกันเสียก่อน

กำฟ้า หมายถึง น. พิธีทำบุญด้วยข้าวจี เมื่อถึงวันเดือน 3 ขึ้น 3 ค่ำ (พจนานุกรมภาษาไทยพวน, 2532 : 25) ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์

คำว่า "กำฟ้า" สามารถแยกให้เห็นถึงความหมายได้ดังนี้

คำว่า "กำ" ภาษาพวน หมายถึง ถือ เช่น ถือศีล ถือบวช ถือเจ้า ถือผี ถือโชค ถือกลาง เป็นต้น (ชาวบ้านพวน, สัมภาษณ์) นอกจากนี้ชาวบ้านยังบอกเพิ่มเติมว่า หมายถึง การละเว้น การเคารพ การยึดถือผูกพัน (หลวงพ่อเมตตานุศาสน์, สัมภาษณ์)

คำว่า "ฟ้า" มีความหมายเป็น 2 นัย (ประเสริฐ เรื่องสกุล, 2510 : 59)

นัยที่ 1 หมายถึง เจ้านามหากษัตริย์ เจ้ามหาชีวิต หรือเจ้าเหนือหัว

นัยที่ 2 หมายถึง เทวดาผู้เป็นใหญ่ ผู้ศักดิ์สิทธิ์บนผากฟ้า

อย่างไรก็ตาม คำฟ้า ตามนัยของลาวพวนทั่วไปจะหมายถึง พิธีบวงสรวง บนบานต่อ เทวดา เกี่ยวกับฟ้าฝน

ลาวพวนในแต่ละแห่งจะมีความเชื่อเกี่ยวกับพิธีกำฟ้าในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เช่น ลาวพวนที่บ้านวังรอก จังหวัดนครสวรรค์ เชื่อว่า การทำพิธีกำฟ้าจะทำให้ฝนหรือเทพยดาบันดาล ให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาลและข้าวปลาอุดมสมบูรณ์ (คณิตา เลขะกุล, 2533 : 15)

ส่วนลาวพวนบ้านหมี่ ลพบุรีได้บอกว่า การทำกำฟ้าเพื่อให้อายุยืน ทำมาหากินขึ้น ทำเพื่อไม่ให้ฟ้าผ่า (ป้าศรี เรื่องแสง, สัมภาษณ์)

อย่างไรก็ตาม "กำฟ้า" ที่ชาวบ้านบ้านพวน จังหวัดสิงห์บุรียึดถือ หมายถึง พิธีกรรมที่ทำเกี่ยวกับฟ้าและฝน

แต่ก็มีความเชื่อที่แตกต่างออกไปบ้าง เช่น ลุงเถลิง อินทร์วงศ์พันธุ์ อายุ 69 ปี ชาวบ้านบ้านพวนบอกว่า กำฟ้าเป็นวันที่ระลึกถึงบรรพบุรุษ เป็นการทำให้ลูกหลานทุกคนไปให้ บรรพบุรุษ

สำหรับคำว่า "กำฟ้า" ในหมู่บ้านพวน จังหวัดสิงห์บุรี แต่เดิมนั้นจะเรียกว่า "คำฟ้า" แล้วมาเพี้ยนเป็น "กำฟ้า" (พระครูเมตตานุศาสน์, สัมภาษณ์) ทั้งนี้ชาวบ้านเชื่อว่าเมื่อเอา ข้าวหลามมาต่อกันเป็นท่อนๆ เพื่อคำฟ้าไว้จะทำให้ฟ้าไม่ผ่า (หมายถึง การทำบุญด้วยข้าวหลาม) แต่จากการสัมภาษณ์ลุงไม้ คล้ายจันทร์ อายุ 96 ปี ซึ่งเป็นคนที่อาวุโสที่สุดในหมู่บ้าน ได้บอก ว่าที่ถูกต้อง ต้องเรียกว่า "กำฟ้า" หมายถึง ถือ แต่ที่เขาเรียกว่า "คำฟ้า" เพราะคน รุ่นใหม่โดยเฉพาะคนไทยเขาเรียกกันซึ่งไม่ถูกต้อง

มูลเหตุของการทำพิธีบุญกำฟ้า

ความเป็นมาของพิธีบุญกำฟ้า ไม่มีหลักฐานแน่ชัดลงไปว่าเรื่องดั้งเดิมมีจุดเริ่มต้นเป็น มาอย่างไร แต่ชาวพวนหมู่บ้านพวนเชื่อว่า พิธีกำฟ้าได้ถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่ยังอยู่เมืองลาว มีตำนานเล่าสืบต่อกันมา ซึ่งชาวบ้านพวนคนหนึ่งหมู่บ้านคือ ลุงสงวน โสภางค์ อายุ 79 ปี

ได้ยืนยันว่าตนได้พบตำนานของนิธินุกาฬ่าจากหนังสือพวนเก่าแก่ที่บันทึกไว้เกี่ยวกับมูลเหตุที่ทำให้เกิดประเพณีกาฬ่าว่า

สมัยที่ลาวพวนผู้เป็นบรรพบุรุษอยู่ในราชอาณาจักรลาว เจ้าชมภูผู้ครองเมืองพวนได้ร่วมกับเจ้านนท์ผู้ครองเมืองเวียงจันทน์ ทำศึกกับเมืองหลวงพระบาง ปรากฏว่าเมืองหลวงพระบางแพ้ศึก แต่นั้นมาเจ้าชมภูผู้ครองเมืองพวนก็ไม่เคารถอ่อนน้อมต่อเมืองเวียงจันทน์ ดังที่เคยปฏิบัติมา เพราะถือว่าฝ่ายตนก็มีฝีมือไปร่วมรบชนะมาแล้ว จึงทำให้เจ้านนท์ผู้ครองเมืองเวียงจันทน์โกรธแค้นมากถึงกับสั่งให้ทหารมาจับตัวเจ้าชมภูไปประหารชีวิต ให้แทงด้วยหอก ในขณะที่เจือหอกจะแทงอยู่นั้น มีสิ่งมหัศจรรย์เกิดขึ้นอย่างไม่คาดฝัน คือฟ้าได้ผ่ามาถูกด้ามหอกขาดสะบั้นลง เมื่อเจ้านนท์เห็นสิ่งดลบันดาลเช่นนั้น จึงเลิกล้มความตั้งใจ ได้สั่งให้เจ้าชมภูไปครองเมืองพวนตามเดิม พฤติการณ์ดังกล่าวนี้ ประชาชนสันนิษฐานว่า ฟ้าคงมีเทพเจ้าจึงได้คุ้มครองป้องกันให้แก่ผู้ที่ไม่มีความผิด มีความบริสุทธิ์ควรที่เราจะน้อมนำเครื่องเซ่นสังเวยมาบูชาเพื่อเป็นที่พึงแก่ห่มุ่คณะ โดยกำหนดวันเกิดฟ้าผ่านั้นเป็นวันจัดงาน ซึ่งตรงกับวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ของทุกปี ชาวไทยพวนบ้านบางน้ำเชี่ยวได้สืบเลือดเนื้อเชื้อสายต่อมา ก็ได้ยึดถือการจัดงานประเพณีกาฬ่าตามบรรพบุรุษได้จัดงานมาแล้วเป็นเวลาเกือบ 200 ปี ยังไม่เคยปรากฏว่าผู้ใดถูกฟ้าผ่าเลย

ส่วนอีกตำนานหนึ่ง ได้กล่าวถึงความเป็นมาของประเพณีกาฬ่าว่า นานมาแล้ว พระมหากษัตริย์หรือเจ้ามหาชีวิตชาวพวนพระองค์หนึ่งประชวรหนัก โหรทำนายว่าต้องถือศีลกินเพลถึง 7 วัน จึงจะหายจากโรคได้ และในขณะเดียวกันมวลพศกนิกรจะต้องหยุดประกอบกิจการงานและสิ่งเอิกเกริกทั้งหลายสิ้น ดังคำมอรำว่า "...เหล็กบให้ต้อง ช้องบให้ตี" ด้วยเหตุนี้ เมื่อถึงเดือนสาม ขึ้นสามค่ำ อันเป็นวาระครบรอบปีของเหตุการณ์นั้นมาถึง ชาวพวนทั้งหลายจึงมีพิธีกาฬ่า และพากันหยุดงานการทั้งปวง เป็นประเพณีสืบต่อมาทุกปีจนบัดนี้ (ประเสริฐ เรื่องสกุล, 2510 : 61-62)

เมื่อพิจารณาถึงกำเนิดและความเป็นมาของบุญกาฬ่า ดังที่ปรากฏในตำนานพื้นบ้านหรือหลักฐานต่าง ๆ จะเห็นได้ว่า เราไม่สามารถระบุหรือชี้ชัดลงไปได้ว่า จริงๆ แล้ว บุญกาฬ่าเกิดขึ้นเมื่อใด เป็นระยะเวลาานเท่าใดที่ชาวพวนทำบุญกาฬ่า เพียงแต่มีข้อสันนิษฐานคร่าว ๆ ว่าเป็นประเพณีเก่าแก่ที่ลาวพวนสืบทอดและปฏิบัติกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ

จากการสอบถามเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของพิธีผูกผ้า จากชาวพวนในหมู่บ้าน ได้รับคำตอบที่แตกต่างกันออกไป โดยชาวบ้านที่อาวุโสที่สุดของหมู่บ้านพวนคือ ลุงไม้ คล้ายจัน อายุ 96 ปี เล่าว่า ทำกำผ้าเมื่อมีให้ผ้าผ่า มีตำนานเกี่ยวกับกำผ้าว่า มีพระยาดาบซึ่งเป็นเทพยดาพวนมาบดมีให้ผ้าผ่า และคอยป้องกันอันตราย และทำให้ฝนตกเป็นบางปี แต่ก่อนนี้ที่นี้ ผ้าจะผ่าบ่อยมาก เช่น ที่ต้นมะขามหน้าบ้าน มันจะผ่าทุกฤดู และจะผ่าคนไทยมาก แต่คนลาวจะไม่ผ่า เพราะทำพิธีนี้

แต่จากคำบอกเล่าของ ยายหลิม พรานพันธ์ อายุ 78 ปี เล่าว่า แต่ก่อนที่บ้านนี้ ผ้าผ่าบ่อยมาก แต่มันจะผ่าแต่วัวควาย คนจะไม่ผ่าเพราะคนถือกำผ้า

ยายโกย สุวรรณพงศ์ อายุ 71 ปี เล่าว่า การทำกำผ้า ทำให้กำปลอดกำดี หมายถึง ทำให้ปลอดภัยจากการถูกผ้าผ่า ตั้งแต่ยายเกิดมายังไม่ปรากฏว่าผ้าผ่าคนลาวพวน

ลุงเถลิง อินทร์พงษ์ อายุ 69 ปี เล่าว่า ประเพณีกำผ้า เป็นประเพณีท้องถิ่นของคนพวนซึ่งมาจากลาว จากการที่ถูกกวาดต้อนหนีศึกฮ้อมมา ทำให้เรามีประเพณีที่เก่าแก่ติดตามมาด้วยคือ ประเพณีกำผ้า เป็นประเพณีการเชื่อผีเชื่อเทวดา โดยมีตำนานว่า เจ้าฟ้าองค์หนึ่งจะถูกประหารชีวิต ขณะที่หอกจะแทงก็เกิดอัศจรรย์ผ้าผ่าด้ามหอกหัก จึงทำให้รอดตาย

บ้านพวน ยมภัย อายุ 63 ปี เล่าว่า ประเพณีกำผ้าเป็นประเพณีทำกันมาตั้งแต่ปู่ย่าตาชวด ประวัติความเป็นมาจากที่ปู่ย่าตายายเล่าให้ฟังว่า มีท้าวชมภูกับพวกอพยพจากเวียงจันทน์ เกิดแย่งชิงอำนาจกันมีการสั่งจับท้าวชมภูไปประหารชีวิต ก่อนที่จะมีการประหารชีวิตได้เกิดผ้าผ่าอาวุธด้ามหัก ก็เลยเกิดอาเพศตั้งแต่นั้นมาทำให้มีการถือว่าผ้าศักดิ์สิทธิ์มาจนทุกวันนี้

นอกจากนี้การสอบถามชาวบ้านโดยทั่วไปได้ความว่า ประเพณีกำผ้าเป็นประเพณีที่ทำกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ปู่ย่าตาชวดทำประเพณีนี้มาก็ทำตามกันมา

ดังนั้นพิธีผูกผ้าน่าจะเกิดขึ้นมาพร้อมกับการนับถือผีสังเทวดาของชาวพวน อำนาจเหนือธรรมชาติที่ชาวบ้านไม่สามารถหาคำตอบได้ ไม่สามารถควบคุมได้ ทำให้ชาวบ้านหวาดกลัว จึงทำประกอบพิธีกรรมขึ้นมาเพื่อสร้างความมั่นคงทางจิตใจ

ช่วงเวลาการทำบุญกำผ้า

โดยทั่วไปลาวพวนจะทำบุญกำผ้าหลังฤดูเก็บเกี่ยวแล้ว จะมีการกำหนดวันแตกต่างกันออกไปภายใน 3 เดือน คือ เดือนอ้ายขึ้น 14 ค่ำ เดือนยี่ขึ้น 14 ค่ำ เดือนยี่ขึ้น 13 ค่ำ เดือน 3 ขึ้น 3 ค่ำ หรือเมื่อฟ้าร้องครั้งแรกในเดือน 3 (ชัชวาลย์ สุกันทรวิภาติ, 2523 : 35)

ในการกำหนดวันกำฟ้านั้น แต่เดิมลาวพวนจะยึดถือเอาวันที่ได้ยินเสียงฟ้าร้องครั้งแรก เป็นวันกำฟ้า ทั้งนี้เพราะ

เนื่องจากในสมัยก่อนหมู่บ้านลาวพวนมีหัวหน้าผู้ปกครองหมู่บ้านเรียกว่า "กวานบ้าน" จะเป็นผู้สังเกตและฟังว่า จะมีเสียงฟ้าร้องขึ้นในวันใด เดือนใด เมื่อได้ยินเสียงฟ้าร้องแล้ว ต้องไปถามคนหูตึงในหมู่บ้านนั้นอีกว่า "ได้ยินเสียงฟ้าร้องหรือไม่" ถ้าคนหูตึงตอบว่า "ได้ยิน" แล้ว กวานบ้านจะต้องรีบแจ้งให้คนในหมู่บ้านทราบโดยทั่วกันทันที และร่วมกันจัดพิธีกำฟ้าขึ้น เหตุผลที่ต้องไปถามคนหูตึงก่อนนั้น ด้วยต้องการความมั่นใจว่า เป็นเสียงฟ้าร้องจริงและต้องมีเสียงดังมากพอควร คนหูตึงจึงจะได้ยิน และก็จะได้ยินกันทั่วบ้านแล้วด้วย

ดังนั้นแต่ก่อนนี้คนพวนทั่วไปจะยึดถือเอาวันที่มีผู้ได้ยินเสียงฟ้าร้องครั้งแรกในเดือน 3 ซึ่งถือว่าฟ้าเปิดประตูน้ำ เป็นวันเริ่มกำฟ้า แต่ว่าชาวบ้านไม่สามารถจะเตรียมงานได้ทัน เพราะไม่ทราบว่าจะร้องในวันใด อีกทั้งมักเกิดปัญหาในเรื่องข้อโต้แย้งกันอยู่เสมอว่า คนนั้นได้ยิน คนนี้ไม่ได้ยิน ฉะนั้น การกำหนดวันกำฟ้า จึงแตกต่างกันออกไปในแต่ละพื้นที่ (ชาวบ้านพวน, สัมภาษณ์)

ปัจจุบันก็ยังมียางแห่งที่ถือเอาวันที่ฟ้าร้องเป็นครั้งแรกในเดือนสามเป็นวันกำฟ้า เช่น บางตำบลในจังหวัดลพบุรี เป็นต้น กล่าวคือ เมื่อย่างเข้าเดือนสามแล้ว ชาวบ้านจะคอยฟังว่า เมื่อไรฟ้าจะร้องพอได้ยินเสียงฟ้าร้องเท่านั้น แม้จะกำลังประกอบกิจการงาน เช่น เก็บเกี่ยวข้าว นวดข้าวหรือชุดไร่ถางพงอยู่ พวกเขาจะหยุดทันที แล้วก็กลับบ้านพักงานวันนั้นตลอดวัน (ประเสริฐ เรื่องสกุล, 2510 : 58) โดยทั่วไปลาวพวนจะยึดถือเอาวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 เป็นวันกำฟ้า

อย่างไรก็ดี ลาวพวนที่หมู่บ้านพวนจะยึดถือเอาวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ทุกปี เป็นวันกำฟ้าเพราะเป็นฤดูกาลที่ว่างจากงาน กล่าวคือ เป็นช่วงเวลาที่ชาวพวนเพิ่งจะเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ ถือว่าเป็นการเฉลิมฉลองภายหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยว และเป็นการเตรียมฤดูกาลเพาะปลูกครั้งต่อไป

การประกอบพิธีบุญกำฟ้า

การประกอบพิธีบุญกำฟ้าของหมู่บ้านพวน แยกตามความเชื่อได้ 3 ส่วน คือ

1. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อทางพุทธศาสนา คือ พิธีบุญ ที่กระทำโดยพระสงฆ์ เป็นผู้ประกอบพิธี
2. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องการนับถือผีคือ การเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ ผีในเครื่องมือเครื่องใช้ การแห่แม่โพสพ ประกอบพิธีโดยชาวบ้าน
3. พิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์คือ การบวงสรวงเทวดา ประกอบพิธีโดยผู้อาวุโสของหมู่บ้านที่รู้เรื่องเกี่ยวกับพิธีกรรมดังรายละเอียดต่อไปนี้

ลักษณะสำคัญของพิธีบุญกำฟ้า

ก่อนที่จะย่างเข้าเดือน 3 ผู้นำของหมู่บ้าน ซึ่งประกอบไปด้วยพระ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน และผู้ประกอบพิธีกรรม จะมาร่วมปรึกษารื้อเกี่ยวกับพิธีกรรม กิจกรรม และสถานที่ในการจัดงานเมื่อตกลงกันแล้ว ผู้นำอาวุโสของหมู่บ้านจะเป็นผู้ไปบอกบุญยังบ้านเรือนว่า ใครต้องการที่จะร่วมทำบุญในพิธีวันนั้นเท่าไร แล้วแต่จะศรัทธา ในการจัดงานบุญกำฟ้าแต่ละปี ทางวัดจะมีการนิมนต์พระเจ้าคณะจากวัดอื่น ๆ ในตำบลมาร่วมในพิธีกรรม ในปีนี้นิมนต์มา 6 รูป รวมพระทั้งสิ้นที่ใช้ในพิธีกรรมในวันเผาข้าวหลาม 9 รูป ซึ่งชาวบ้านจะร่วมกันทำบุญให้ พระองค์ละ 500 บาท

ตามประเพณีที่เคยปฏิบัติกันมา พิธีบุญกำฟ้าจะมีการประกอบพิธีกรรมในวันขึ้น 2 ค่ำ เดือน 3 จนถึงวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 การวิเคราะห์รายละเอียดของพิธีบุญกำฟ้าแสดงให้เห็นได้ดังต่อไปนี้

ก่อนที่จะถึงวันประกอบพิธีกรรม คือในวันขึ้น 1 ค่ำ เดือน 3 พวกผู้ชายพวนบางกลุ่มที่มีความรู้เกี่ยวกับการตกแต่งสถานที่ที่จะพากันไปที่วัดกุฎีทอง ซึ่งเป็นสถานที่ใช้ประกอบพิธีกรรม และทำการสร้างศาลเพียงตา อยู่ทางทิศเหนือของหมู่บ้าน เพื่อใช้ในการบวงสรวงเทวดา ศาลเพียงตาจะสร้างด้วยไม้ต่อกันเป็นโตะมีขา 2 ตัว สูงลดหลั่นกัน โตะตัวที่สูงกว่าจะเป็นที่สถิตของเทวดา จะปลูกลดด้วยผ้าอาสน์ มีหมอนอิงสามเหลี่ยม รมฉัตรสีชมพูอยู่ตรงกลาง ขนาบด้วยยอดฉัตร 2 ข้าง ถัดจากที่สถิตของเทวดาลงมา จะเป็นโตะที่ต่ำกว่าปูด้วยผ้าขาวสำหรับวาง

ชั้นน้ำมรดกธรณีสาร เพื่อขับไล่ภูติผีปีศาจ และวางเครื่องบัตร์พลี ติดกับศาลเพียงตาชาวพวน จะจัดเป็นลานเผาข้าวหลามทิพย์ โดยรอบ ๆ บริเวณลานจะประดับประดาตกแต่งด้วยเครื่องมือทางการเกษตร ได้แก่ เกวียน ช้าง ไชยีน ไชนอน หมวกชานาและฟางข้าว (ปี 2535, สังเกตการณ์) ส่วนปี 2536 จะประดับตกแต่งด้วย เกวียน เรือ ฟางข้าว หาบเงินหาบทอง และแม่เตาไฟ และรอบๆ บริเวณลานจะปักธงชาติสลับกับธงสีเหลืองธรรมจักร ส่วนที่ศาลาวัดจะจัดเตรียมสถานที่สำหรับพระสงฆ์ที่จะมาเทศน์จำนวน 9 รูป ตั้งเครื่องบูชา บาตรน้ำพระพุทธรณ์ ปลูกเสื่อบนพื้นศาลาสำหรับชาวบ้านมาฟังพระสวด และจัดที่สำหรับต้อนรับแขกที่จะมาเปิดพิธีกำฟ้า (ผู้ว่าราชการจังหวัด) ซึ่งอยู่ถัดจากบริเวณเสื่อที่ชาวบ้านนั่ง ส่วนที่ยกพื้นขึ้นไปเป็นอาสนะของพระสงฆ์ ในขณะที่พวกแม่บ้านพวน และพ่อบ้านพวนทางบ้านจะช่วยกันไปหาไม้ไผ่สีสุกมาตัดทอนให้เป็นกระบอกรูป เตรียมทำจุกใบตองสำหรับปิดกระบอกรูปข้าวหลาม เตรียมน้ำตาล มะพร้าว และภาชนะต่าง ๆ เพื่อทำข้าวหลามในวันรุ่งขึ้น

ในวันขึ้น 2 ค่ำ เดือน 3 ก่อนที่จะถึงวันกำฟ้า เรียกว่า วันสุกดิบ ชาวบ้านจะมีพิธีที่สำคัญในการทำบุญกำฟ้า 4 อย่างคือ พิธีแห่แม่โพนส พิธีบวงสรวงเทวดา พิธีเปิดงานกำฟ้าและพิธีบูชาแม่เตาไฟและบันได นอกจากนี้ ยังมีภาระกิจสำคัญที่จะต้องทำคือ การเผาข้าวหลาม เพื่อที่จะนำข้าวหลามไปประกอบพิธีร่วมกันที่วัดในตอนบ่าย ดังนั้น ในวันนี้แม่บ้านและสมาชิกในครัวเรือนจะตื่นแต่เช้า นำมะพร้าวคั้นกระเทียม นำข้าวสารเหนียวบรรจุลงในกระบอกรูปไม้ไผ่ จากนั้นก็เริ่มทำการเผาข้าวหลาม ในการเผาข้าวหลามแต่ละหลังคาเรือนจะหาพื้นที่ลานบ้านที่ว่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นหน้าบ้านของตนเอง หรือบริเวณพื้นที่ว่างใกล้บ้าน นำกระบอกรูปข้าวหลามมาตั้งเรียงเป็นแถวแล้วก็ทำการเผาโดยใช้เศษกิ่งไม้ ใบไม้และฟางข้าว เป็นเชื้อเพลิง จากการสังเกตพบว่าในช่วงประมาณ 9.30 นาฬิกา หมู่บ้านจะเต็มไปด้วยควันไฟ หลังจากที่เสร็จจากภาระกิจในการทำข้าวหลามแล้ว ทุกคนต่างแต่งตัวเพื่อไปประกอบพิธีสำคัญที่วัด โดยคนเฒ่าคนแก่ทุกคนจะนั่งชาวหม่มขาว ส่วนผู้หญิงจะแต่งตัวสวยงามเพื่อเข้าพิธีแห่แม่โพนส

พิธีแห่แม่โพนส เริ่มเวลาประมาณ 13.30 นาฬิกา ทางวัดติกลงเป็นสัญญาณว่าพิธีกำลังจะเริ่มขึ้น พวกผู้หญิงทั้งวัยรุ่นและวัยกลางคนกลุ่มหนึ่ง ไปรวมกันที่บริเวณวัดอุทุมเมณีชัย (วัดใต้) ของหมู่บ้าน เป็นจุดเริ่มต้นของการแห่ พิธีแห่แม่โพนสเริ่มขึ้นโดยชาวบ้านกลุ่มหนึ่งจะแต่งตัวอย่างสวยงามเดินเป็นริ้วขบวนนำหน้ารถแม่โพนส ขณะเดินไปก็มีบางกลุ่มส่วนใหญ่เป็นชายจะตีฆ้อง ตีกลอง และมีผู้หญิงพ้อนรำหน้าขบวนอย่างสนุกสนาน ทั้งนี้เพื่อเป็นการเรียกถึงความ

สนใจให้ชาวบ้านคนอื่นมาร่วมด้วย ในขณะที่บนรถแห่แม่โพลจะมีเด็กสาววัยรุ่นแต่งชุดชาวนา (เสื้อแขนยาวผ้าถุงสีน้ำเงิน) ถือเคียวและรวงข้าว นั่งอยู่ตรงกลางซึ่งล้อมรอบด้วยเด็กสาววัยรุ่นแต่งชุดไทยโบราณ 4 คน ขณะที่ขบวนกำลังแห่มา ชาวบ้านที่ได้ยินเสียงฆ้อง กลอง จะเริ่มทยอยยกกันมาที่วัดกุฎีทอง แต่ละคนจะถือข้าวหลามที่เผาสุกแล้วมารวมกันไว้ที่ลานเผาข้าวหลามบริเวณประรำพิธี เมื่อขบวนแห่แม่โพลมาถึงวัดกุฎีทอง ก็จะนำรวงข้าวไปวางบริเวณประรำพิธี ถือว่า เสร็จพิธีแห่แม่โพล จากนั้นทุกคนที่ร่วมขบวนแห่ต่างทยอยไปบนศาลาวัด เหลือเพียงคนเฝ้าคนแก่งข้าวห่มข้าวกำลังจะประกอบพิธีบวงสรวงเทวดา

พิธีบวงสรวงเทวดา เริ่มเวลาประมาณ 14.30 นาฬิกา หลังจากที่ทำพิธีแห่แม่โพลแล้ว แม่บ้านพวคนหนึ่งจะนำเครื่องบัตร์นลิต์ ประกอบด้วย มะพร้าว ล้ม กล้วย ขนมเปี๊ยะ (แต่เดิมใช้ขนมต้มแดงต้มขาว) บายสีปากชาม หัวหมู เหล้า รูป เทียน ดอกไม้ ข้าวหลามที่ปอกเปลือกแล้ว ไปวางไว้ที่ศาลเพียงตา ช่วงเวลานี้คนเฝ้าคนแก่งที่แต่งชุดห่มข้าวทุกคนจะมารวมยังสถานที่จัดเตรียมไว้ จากนั้นผู้อาวุโสชายของหมู่บ้านที่มีความรู้ทางพิธีกรรมก็จุดธูป 3 ดอก สวดชุมนุมเทวดาเป็นภาษาพวนเปิดบายสีปากชาม ประพรมน้ำมนต์ธรณีสารรอบ ๆ ศาลเพียงตา เชื่อว่าเพื่อขับไล่ภูติผีปีศาจชั้นต่ำ และสิ่งชั่วร้ายให้ออกไปจากบริเวณนั้น จากนั้นก็กล่าวอัญเชิญเทวดาชั้นจาตุมหาราช* ให้มารับเครื่องบัตร์นลิต์ พร้อมทั้งมาร่วมในพิธีบุญกำฟ้าที่จัดขึ้น และกล่าวคำขอพรต่าง ๆ จากเทวดา โดยมีผู้ช่วยพราหมณ์คนหนึ่งจะลั่นฆ้อง 3 ครั้ง เป็นสัญญาณว่าได้อัญเชิญเทวดาแล้ว

ในความคิดของชาวพวนนั้น เทวดาชั้นจาตุมหาราชก็คือ ผีฟ้าหรือแกน เป็นเทพยดาที่จะบันดาลให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล และข้าวปลาอุดมสมบูรณ์ ในการทำพิธีบุญกำฟ้า การทำพิธีบวงสรวงเทวดา เป็นเรื่องที่สำคัญที่ต้องถือปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัด ชาวพวนเชื่อว่า หากไม่มีการทำพิธีนี้แล้วจะทำให้เกิดฟ้าผ่าคนในหมู่บ้าน และฝนไม่ตก หลังจากพิธีบวงสรวงเทวดาแล้วทุกคนจะทยอยกันขึ้นไปรวมบนศาลาวัด เพื่อประกอบพิธีทางพุทธศาสนา แผนผังการนั่งของผู้เข้าร่วมพิธีกรรมจะมีการจัดเป็นระบบระเบียบที่แน่นอน กล่าวคือ พระสงฆ์จะนั่งบนอาสนะที่สูงที่สุดและอยู่ใกล้อุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในพิธี เช่น ดอกไม้ รูปเทียน ฯลฯ ถัดลงมาจะเป็นคนเฝ้าคนแก่ง

* เทวดาชั้นจาตุมหาราช ดูรายละเอียดเพิ่มเติมที่ภาคผนวก

เพศชายผู้ทำหน้าที่เป็นผู้นำสวดและอาราธนาศีล และรู้เกี่ยวกับประเพณีต่าง ๆ เป็นอย่างดี จากนั้นก็จะ เป็นคนเฝ้าคนแก่ที่นุ่งขาวห่มขาวโดยเพศหญิงจะนั่งถัดจากเพศชาย ทางขวามือของพระจะ เป็นกลุ่มข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่มาร่วมในพิธีก่าฟ้า โดยจะนั่งบนเก้าอี้รับแขกที่จัดเตรียมไว้ ซ้ายมือ ของพระถัดจากกลุ่มคนเฝ้าคนแก่จะเป็นกลุ่มชาวพวนที่มาร่วมในพิธีจะนั่งบนเสื่อที่จัดไว้ให้ การนั่ง ส่วนใหญ่จะนั่งเรียงแถวหน้ากระดาน หันหน้าเข้าหาพระสงฆ์บางที่ก็นั่งเป็นกลุ่ม แต่จะเห็นได้ว่าการ แบ่งสถานภาพอายุและเพศของผู้เข้าร่วมพิธีไว้ชัดเจน เมื่อทุกคนพร้อมพระสงฆ์ก็เริ่มสวด สาธยายมนต์ จากนั้นนายอำเภอพรหมบุรี กล่าวรายงานถึงพิธีบุญก่าฟ้าต่อผู้ว่าราชการจังหวัด และกล่าวเปิดงาน และทำพิธีจุดไฟเผาข้าวหลามทิพย์* ที่บริเวณลานประกอบพิธี จากนั้นกลุ่ม เด็กผู้หญิงชาวพวนร่วมแสดงการจีข้าวจี ซึ่งเป็นพิธีโบราณที่ชาวพวนจะกระทำกันในวันก่าฟ้า แต่ บัจจุบันได้สูญหายไปแล้ว ช่วงนี้อังกะลุงกำลังบรรเลงเพลง ต่อจากนั้นก็เป็นการรำขอพรจากฟ้า ของกลุ่มเด็กผู้หญิงในหมู่บ้าน โดยเชื่อว่า เมื่อได้รำถวายต่อฟ้าแล้ว จะทำให้เทพยดาบนฟ้า โปรดปรานจะบันดาลให้เกิดฝนตกและช่วยไม่ให้ฟ้าผ่าคนพวน เมื่อการแสดงรำจบลงทุกคนก็ไปรวม กันบนศาลาวัดอีกครั้งหนึ่งเพื่อรับศีลรับพรจากพระ และแยกย้ายกันกลับบ้านพร้อมทั้งได้รับแจก ข้าวหลามทิพย์ คนละ 1 กระบอก เชื่อว่าคนที่ได้รับประทานข้าวหลามทิพย์จะทำให้ฟ้าไม่ผ่า หลังจากพิธีที่วัดเสร็จสิ้นแล้ว แต่ละครัวเรือนจะช่วยกันจัดเตรียมอุปกรณ์สำหรับทำอาหารคาวหวาน เพื่อที่จะนำไปทำบุญตักบาตรในวันรุ่งขึ้น โดยจะช่วยกันปอกเปลือกข้าวหลามและเตรียมภาชนะต่าง ๆ การจัดเตรียมทุกอย่างจะเสร็จสิ้นในเย็นวันนี้

นอกจากพิธีกรรมที่ทำที่วัดแล้ว คนเฝ้าคนแก่โดยเฉพาะผู้หญิงจะมีพิธีกรรมที่สำคัญในบ้าน อีกโดยจะจุดธูป 3 ดอก ท่องนะโม 3 จบ และบอกกล่าวหน้าเตาหุงต้ม (เตาถ่าน, เตาแก๊ส) ว่า "ลูกขอสมมาภัย ได้เลี้ยงได้ดูแลลูกมา ขอให้อยู่เย็นเป็นสุข ความเนาไม่ให้เห็น ความเหม็น ไม่ให้รู้ ไม่ให้เป็น ไม่ให้ตาย ให้มีแต่ได้โชคได้ชัยมาถึงบ้าน" (ยายหลิม, สัมภาษณ์) หมายความว่า จะถึงวันก่าฟ้าแล้วสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่ดีที่ทำไปขอภัย และขอให้ครอบครัวอยู่เย็นเป็นสุข มีข้าวปลา อุดมสมบูรณ์ และเอาธูปปักไว้ที่หน้าเตา เมื่อเสร็จพิธีสมาเตาแล้ว คนเฝ้าคนแก่ก็จะจุดธูป

* ข้าวหลามทิพย์ คือข้าวหลามที่ชาวพวนเผาสุกแล้วและนำมาประกอบพิธีกรรมร่วมกัน โดยผู้ว่าราชการจังหวัดจะเป็นตัวแทนคนพวนจุดไฟเผาข้าวหลาม ถือว่าเป็นการเปิดพิธีบุญก่าฟ้า

อีก 3 ดอก บูชาแม่บันได* โดยจะบอกกล่าวแม่บันไดบ้านว่า "กะไดแก้วที่เราเหยียบลง จงเป็นกะไดหงษ์ที่เราเหยียบขึ้น เราได้เหยียบได้ย่ำ ได้คายเสลดใส่ ไส้มาอภัย อย่าให้เป็นบาปเป็นกรรม" จากนั้นเอาธูปปักไว้ที่หัวบันไดถือว่าเสร็จพิธี

เช้าของวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ถือว่าเป็นวันกำฟ้า ซึ่งจะมีพิธีกรรมที่สำคัญ 2 อย่างคือ พิธีตักบาตรข้าวหลาม และการเซ่นไหว้ศาลบรรพบุรุษ

พิธีตักบาตรข้าวหลามจะทำกันตอนเช้าประมาณ 7.00 นาฬิกา ซึ่งวันนี้ชาวบ้านทุกครัวเรือนจะตื่นกันแต่เช้าตรู่จัดเตรียมอาหารคาวหวานใส่ในสาแหรกที่เตรียมไว้ เมื่อจัดเตรียมอาหารพร้อมแล้ว จะรีบอาบน้ำแต่งตัวอย่างสวยงาม บ้างก็ใส่ผ้าถุง ผ้าซิ่นไหม เสื้อลุลายดอก เลื้อยเข็ด เป็นต้น ช่วยกันหอบสาแหรกอาหารตรงมาที่วัด ในสาแหรกอาหารคาวหวานจะแยกไว้ต่างหากจากกัน ช้างหนึ่งจะเป็นอาหารคาวซึ่งมีกับข้าวประมาณ 3-5 อย่าง อีกช้างหนึ่งจะมีอาหารหวานซึ่งมีขนมและผลไม้ประมาณ 4-6 อย่าง และขันตักบาตรรวมทั้งถาดใส่ข้าวหลามและธูปเทียนดอกไม้ เช่น ดอกเข็ม ดอกเย็บร่า ซึ่งจะปลุกไว้ตามบ้านเอง เมื่อมาถึงวัดแล้วทุกคนจะตรงไปที่สนามหน้าวัด แต่ละคนถือภาชนะบรรจุข้าวหลาม ข้าวสวยหรือขนมหวานผลไม้ บ้างก็เป็นขันเงิน จานกระเบื้อง แล้วก็เอาข้าวหลามที่จัดเตรียมมาส่วนหนึ่งไหว้พระพุทธรูปที่จัดเตรียมไว้ จากนั้นทุกคนก็ไปเข้าแถวหน้ากระดานเป็นวงกลม ขณะที่รอให้คนมาเข้าแถว นั้น ชาวบ้านก็จะยืนคุยกันสัพเพเหระ ปรัชชาหาหรือในเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตประจำวันกันไปเพื่อเป็นการฆ่าเวลา การยืนเข้าแถวเป็นวงกลมทำให้ชาวบ้านสามารถมองเห็นกันได้อย่างทั่วถึงทุกจุด ทำให้มีการทักทายปราศรัยกันอย่างสนุกสนาน

ประมาณ 7.30 ขบวนพระแห่งมาบิณฑบาตร (เป็นพระที่มาสวดสาธยายมนต์เมื่อวานและพระลูกวัดของหมู่บ้านวัดรวมกัน) ชาวบ้านต่างถอดรองเท้า หยิบข้าวหลามทีละก้อน ข้าว 1 ถ้วยใส่บาตร บางคนก็ใส่ขนมและผลไม้ด้วย พระจะบิณฑบาตรจากซ้ายไปขวา เมื่อทุกคนตักบาตรเสร็จแล้ว ก็ไปรวมกันที่ศาลาการเปรียญอีกครั้งหนึ่ง ทุกคนจะนำธูปเทียนดอกไม้ไปบูชาพระประธาน และมีการทำบุญช่วยค่าน้ำค่าไฟวัด ส่วนฝ่ายหญิงก็ไปเตรียมอาหารที่จะเลี้ยงพระ

---

*ในพิธีบุญกำฟ้า ลาวพวนจะมีการทำพิธีบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามเครื่องมือ เครื่องใช้ ได้แก่ บันได เตาไฟ ในวันสุกดิบ นอกจากนี้ก็จะทำพิธีบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้ในทุกวันพระอีกด้วย

เมื่อได้เวลาอันสมควร มรรคทายกบอกให้กราบพระพร้อมกัน แล้วสวดมนต์ไหว้อาราธนาศีล และถวายภัตตาหาร ในระหว่างที่พระกำลังฉันอาหารนั้น ในระหว่างนี้เจ้าอาวาสวัดกุฎีทองขึ้นธรรมมาส เทศน์เกี่ยวกับประเพณีกำฟ้า เมื่อการเทศน์จบลงชาวพวนคนเฒ่าคนแก่ก็มีการแอ้วกลอนลำพวน ในขณะที่เดียวกันนั้นชาวบ้านบางกลุ่มก็ได้หันหน้าคุยกันถึงเรื่องต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ที่พอจะสังเกตได้ส่วนใหญ่จะพูดคุยเกี่ยวกับเรื่อง ญาติพี่น้อง หวย บุญกำฟ้า เป็นต้น หลังจากที่พระฉันอาหารเสร็จแล้ว พระสงฆ์ให้ศีลให้พร ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีการกวาดน้ำอุทิศส่วนกุศลไปให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว หลังจากนั้นก็เสร็จพิธีบุญ ชาวบ้านต่างแยกย้ายไปเอาสำรับที่เหลือของตนเองใส่สาแหรกกลับบ้าน ผู้เฒ่าผู้แก่กลุ่มเดิมก็เริ่มประสานเสียงร้องรำทำเพลงกันอย่างสนุกสนาน จนกระทั่งทุกคนต่างเหนื่อยล้าจึงไปร่วมรับประทานอาหารร่วมกัน และก็แยกย้ายกันกลับบ้านเพื่อจัดเตรียมพิธีกรรมในช่วงบ่าย

ในตอนเย็นของวันเดียวกันเวลาประมาณ 15.00 นาฬิกา แม่บ้านพวนแต่ละครัวเรือนจะนำเครื่องเช่นไปเลี้ยงผีบรรพบุรุษที่ศาลประจำหมู่บ้าน หรือที่ชาวพวนบ้านพวนเรียกว่า ศาลคุณตาคุณยาย เมื่อทุกคนไปพร้อมกันที่ศาลแล้ว พิธีกรรมก็เริ่มขึ้น โดยแม่บ้านพวนคนหนึ่งซึ่งมีหน้าที่ดูแลความเรียบร้อยของศาล ก็จะนำอาหารส่วนหนึ่งประกอบด้วย ข้าวหลาม ขนม ข้าว วางไว้ที่หน้าศาลบรรพบุรุษเก่า* จุดธูป 5 ดอก บอกกล่าวให้คุณตาคุณยายไปรับการเลี้ยงจากลูกหลานที่ศาลบรรพบุรุษใหม่* จากนั้นแม่บ้านก็จะนำอาหารที่เตรียมไว้อีกชุดหนึ่ง ไปวางไว้ที่หน้าศาลบรรพบุรุษใหม่ ขณะเดียวกับที่แม่บ้านพวนคนอื่นก็นำอาหารของตนที่จัดเตรียมมาวางรวมกันไว้บนศาล จากนั้นแม่บ้านพวนก็จุดธูป 5 ดอก และกล่าวอัญเชิญผีบรรพบุรุษให้มารับเครื่องเช่น และบอกกล่าวถึงการประกอบพิธีกรรมและการละเล่นต่าง ๆ ในวันกำฟ้า ขอให้คุณตาคุณยายอนุญาตด้วย พร้อมทั้งขอพรให้คุ้มครองลูกหลานในหมู่บ้านให้มีความสุข ข้าวปลาอุดมสมบูรณ์ ชาวพวนเชื่อว่า หากไม่เช่นไหว้บอกกล่าว ผีบรรพบุรุษจะทำให้เกิดมิอันเป็นไป

จากการสังเกตพบว่า อาหารที่ชาวพวนแต่ละครอบครัวนำมาเลี้ยงผีบรรพบุรุษจะประกอบด้วย

1. ข้าว 1 ถ้วย
2. กับข้าว 1-2 อย่าง แล้วแต่จะจัดหามาเช่น ไห้ว

* ศาลบรรพบุรุษเก่าและศาลบรรพบุรุษใหม่ ดูรายละเอียดในบทที่ 3 (หน้า 34)

3. ข้าวหลามปอกเปลือก 1 กระบอก
4. ขนมหวาน หรือผลไม้ 1-2 อย่าง
4. เหล้า 1 ขวด หมากพลู บุหรี่
5. น้ำ 1 ชันเล็ก

ในระหว่างที่กำลังเช่นไหว ผู้ที่เช่นไหวแล้วจะมานั่งคอยเพื่อนบ้านใกล้ ๆ บริเวณศาลบรรพบุรุษ ขณะเดียวกันก็จะนั่งคุยทักทายปราศรัยซึ่งกันและกันเป็นการพักผ่อน ในช่วงนี้บริเวณศาลบรรพบุรุษจะเต็มไปด้วยผู้หญิงของหมู่บ้าน ทั้งคนแก่ สาว และเด็ก จะมานั่งจับกลุ่มสนทนา จนกระทั่งวงกลองยาวของหมู่บ้านมาถึง (วงกลองยาวประกอบด้วย กลองยาว ฉาบฉิ่ง โทน) ดนตรีจะเริ่มบรรเลงเพลง โดยหัวหน้าวงดนตรีจะบอกกล่าวคุณตาคุณยายถึงการเล่นดนตรีถวายให้วันกำฟ้า แล้วก็ทำการขึ้นครู โดยเอาเงิน 7 บาท พร้อมทั้งดอกไม้ บอกกล่าวครูกลอง และยกขึ้นจรดศรีษะ จากนั้นเสียงกลองยาวก็เริ่มดังขึ้นหน้าศาลบรรพบุรุษ ขณะเดียวกันที่แม่บ้านพานต่างทยอยมาร่วมพ้อนรำกันหน้ากลองยาว สลับกับการร้องเพลงพื้นบ้านอย่างสนุกสนาน ในขณะที่กำลังพ้อนรำก็จะมีคนนำเหล้าขามาแจกให้แม่บ้านพานและสาว ๆ ดื่ม ชาวพานเชื่อว่า การรำหน้ากลองยาว เป็นการละเล่นที่ให้คุณคุณยาย (ผีบรรพบุรุษ) ชอบมาก จะทำให้ท่านบันดาลความสุขความอุดมสมบูรณ์ และช่วยปกป้องคุ้มครองลูกหลานพานในหมู่บ้าน ดังนั้น ทุกปี ชาวพานจะมีการจัดหาขบวนกลองยาวมารำถวาย การพ้อนรำกลองยาวดำเนินไปจนกระทั่งทุกคนที่มาเสียงผีบรรพบุรุษได้จัดรูปบอกกล่าวขอพรกันทุกคนแล้ว กลองยาวจึงหยุดบรรเลงเพลง ถือว่าเสร็จพิธีเช่นไหวผีบรรพบุรุษ หนุ่มสาวและเด็กจะไปรวมกันที่สนามถัดจากศาลบรรพบุรุษเพื่อเข้าร่วมการละเล่นพื้นบ้านที่จัดขึ้นตามประเพณี ได้แก่ ชักกะเย่อ ริงกระสอบ และ ริงวัว* ส่วนคนเฒ่าคนแก่ก็นั่งดูด้วยความสนุกสนาน จนกระทั่งการละเล่นเลิก ทุกคนจะทยอยกลับบ้านของตนพักผ่อนและเตรียมตัวดูมหรสพ การแสดงตอนกลางคืน

---

*ริงวัวเป็นการละเล่นพื้นบ้านของหมู่บ้านพานที่เพิ่งเกิดขึ้นประมาณ 10 กว่าปีที่ผ่านมา เป็นการละเล่นของคน 2 คน ริงแข่งกันเพื่อชิงธง โดยวัวที่ใช้ก็ไม่ใช่วัวจริง แต่จะใช้คนจำลองเป็นวัว เอาเชือกฝางผูกห้อยไว้ข้างหลังทำเป็นหางวัว จากนั้นจะให้ 2 คน ริงแข่งกัน ใครถึงเส้นชัยและคว้าธงได้ก่อนถือว่าเป็นผู้ชนะ

นอกจากพิธีกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในวันสุกดิบและวันกำฟ้าแล้ว ชาวพวนยังมีข้อถือปฏิบัติ ความเชื่อเกี่ยวกับกำฟ้าที่สำคัญคือในวันนี้ทุกคนจะหยุดงานพักผ่อนอยู่บ้านหรือออกไปเที่ยว นั่งเล่น ห้ามไปทำนา ทำไร่ ห้ามจับอุปกรณ์ทางการเกษตรทุกชนิด ตลอดจนวัวควายก็ห้ามใช้แรงงาน นอกจากนี้คนเฒ่าคนแก่บางคนยังมีข้อยึดถือว่า ห้ามจับของมีคมและสิ่งที่เป็นโลหะทุกชนิดโดยความ เชื่อต่าง ๆ เหล่านี้จะยึดถือปฏิบัติกันใน

ก. วันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ตั้งแต่เช้าจนพระอาทิตย์ตกดิน

ข. วันขึ้น 9 ค่ำ เดือน 3 ตั้งแต่เวลาเช้าถึงเที่ยง เรียกว่า กำเกียง

ค. วันขึ้น 13 ค่ำ เดือน 3 ตั้งแต่เวลาเช้าถึง 9.00 นาฬิกา เรียกว่า กำงาย

หลังจากเวลานี้เรียกว่า "มันกำฟ้า" แปลว่า มันเซตกำฟ้า ถือว่า ทำงานตามปกติได้ อีกทั้งในช่วงกำฟ้านี้ คนเฒ่าคนแก่จะคอยฟังเสียงฟ้าร้องในวันกำฟ้า เพื่อที่จะนำเอาเสียงฟ้าร้อง ตามทิศทาง ๆ มาทำนายความอุดมสมบูรณ์ในหมู่บ้าน

เกี่ยวกับปฐมทำนายเสียงฟ้าร้องมี 2 ทางคือ

ทางที่ 1 เกี่ยวกับทำนายทางอาชีพและความเป็นอยู่

ก. ฟ้าร้องทิศเหนือหรือทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ทำนายว่า ฝนจะดี

ทำนาจะได้ข้าวบริบูรณ์ จะทำให้มีเงินมีครีสุข

ข. ฟ้าร้องทิศใต้ทำนายว่า ฝนจะแล้ง น้ำท่าไม่บริบูรณ์ การทำนาจะเสียหาย

ค. ฟ้าร้องทิศตะวันออกเฉียง ททำนายว่า ฝนตกปานกลาง นาที่ลุ่มดี นาที่ดอนจะเสียหาย

ง. ฟ้าร้องทิศตะวันตก ทำนายว่า จะเกิดแห้งแล้ง ฝนตกไม่แน่นอนข้าวจะยาก
หมากจะแพง

ทางที่ 2 เป็นปฐมทำนายเกี่ยวกับอาชีพและเหตุการณ์ดังนี้

ก. ฟ้าร้องทิศใต้ ทำนายว่าจะอดเกลือ

ข. ฟ้าร้องทิศเหนือ ทำนายว่า จะอดข้าว

ค. ฟ้าร้องทิศตะวันตก ทำนายว่าจะต้องเอาจา(จอบ)ทำหอกคือรบราฆ่าฟันกัน

ง. ฟ้าร้องทิศตะวันออกเฉียง ททำนายว่า จะต้องเอาหอกทำจา คือจะอยู่เย็นเป็นสุข

การเปลี่ยนแปลงรูปแบบและเนื้อหาของพิธีกรรม

ดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 2 แล้วว่า หมู่บ้านพวน เป็นหมู่บ้านชนกลุ่มน้อยเพียงหมู่บ้านเดียวที่แวดล้อมด้วยหมู่บ้านคนไทย นอกจากนี้หมู่บ้านพวนยังเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในเขตสุขาภิบาลเมือง มีสถานที่ราชการที่สำคัญอยู่ในหมู่บ้าน เช่น ที่ว่าการอำเภอ สถานีตำรวจ เป็นต้น จากการที่หมู่บ้านพวนตั้งอยู่ในเขตสุขาภิบาลเมืองนี้เอง ทำให้มีความเจริญขึ้น ไม่ว่าจะเป็นถนนหนทางลาดยางทำให้การคมนาคมสะดวก มีสถานีอนามัยประจำตำบล ตลอดจนเทคโนโลยีที่ทันสมัย ได้แก่ ไฟฟ้า น้ำประปา การชลประทาน และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ตลอดจนภาครัฐบาลที่เข้ามาพัฒนาหมู่บ้าน

จากการที่ความเจริญเข้ามาถึงหมู่บ้าน จึงทำให้หมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งนอกจากจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตการดำรงชีพของชาวบ้านในด้านต่าง ๆ ในส่วนของพิธีกรรมก็มีการเปลี่ยนแปลงไปเช่นเดียวกัน กล่าวคือ ประเพณีโบราณที่ลาวพวนบ้านพวนเคยยึดถือปฏิบัติกันมา บางประเพณีได้สูญหายไปตามสภาพสังคม เช่น พิธีบุญข้าวจี บุญข้าวหลาม บุญหมู่บ้าน เป็นต้น นอกจากนี้บางประเพณีที่ยังคงยึดถือปฏิบัติกันอยู่ แต่ขั้นตอนของพิธีกรรมได้ถูกตัดทอนลงไปมาก เช่น ประเพณีเสาร์ทวน ประเพณีสงกรานต์ อย่างไรก็ตามแม้ว่าพิธีกรรมต่าง ๆ จะเปลี่ยนแปลงไปในรูปแบบต่าง ๆ ก็ตาม ในบรรดาพิธีกรรมทั้งหมดของลาวพวน พิธีบุญกำฟ้าถือว่าเป็นพิธีกรรมโบราณของลาวพวนพิธีกรรมเดียวที่ยังคงอยู่ในสังคม ทั้งนี้เนื่องจากบุญกำฟ้ามีความสำคัญต่อวิถีชีวิตและยังมีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ ถือว่าเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของลาวพวนที่ยังคงอยู่

พิธีกรรมบุญกำฟ้านับเป็นพิธีกรรมที่สามารถสืบทอดลักษณะประเพณีดั้งเดิมไว้มาก โดยเฉพาะองค์ประกอบด้านพิธีกรรม พบว่า ส่วนใหญ่จะคงปฏิบัติตามขั้นตอนเยี่ยงในอดีต เป็นต้นว่า การเผาข้าวหลาม การเซ่นไหว้ศาลบรรพบุรุษ การทำพิธีบูชาสิ่งต่าง ๆ ในบ้าน การทำบุญตักบาตร สิ่งเหล่านี้ยังคงยึดถือปฏิบัติกันอยู่ แต่ถึงแม้กระนั้นรูปแบบเนื้อหาของรายละเอียดต่าง ๆ ของพิธีกรรมก็มีบางส่วนที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น ขั้นตอนของพิธีกรรม ความเชื่อศรัทธาในพิธีกรรม วัสดุ สิ่งของ เครื่องเซ่น สามารถแจกรายละเอียดได้ดังนี้

1. ขั้นตอนต่าง ๆ ของพิธีกรรมเปลี่ยนแปลงไป

จากการพูดคุยกับลุงสงวน โสภางค์ ซึ่งเป็นผู้นำในการประกอบพิธีที่สำคัญ และชาวบ้านอีกหลายคนทำให้ทราบว่า พิธีบุญก้ำฟ้าที่ปฏิบัติกันในปัจจุบันมีบางขั้นตอนเปลี่ยนแปลงไป ปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ขั้นตอนต่าง ๆ ของพิธีกรรมเปลี่ยนแปลงไปคือ บทบาทของผู้นำแยกได้เป็น

1. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หรือ ททท.

จากการที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้เข้ามาพัฒนาฟื้นฟูประเพณีของลาวพวนเพื่อเป็นการเผยแพร่วัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อย ทำให้ชาวพวนเกิดการตื่นตัวที่จะร่วมมือกันพัฒนาประเพณีของตนเอง โดยคิดที่จะทำให้อารมณ์ของพิธีมีความเป็นทางการขึ้น ดังนั้นผู้ประกอบการประจำหมู่บ้านจึงได้เพิ่มบางขั้นตอนเข้ามา เพื่อพัฒนารูปแบบของพิธีกรรมให้ดูทันสมัย กล่าวคือ ทำให้ผู้ประกอบการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของพิธีกรรม

การบวงสรวงเทวดา ซึ่งถือว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญในการประกอบพิธีบุญก้ำฟ้า ลุงสงวนได้เล่าว่า บุญก้ำฟ้าแต่เดิมจะไม่มีกรบวงสรวงเทวดา แต่จะมีผู้ประกอบการของหมู่บ้านทำการบอกกล่าวแก่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และจะมีการเผาข้าวหลามร่วมกันที่วัดเท่านั้น ไม่มีการประกอบพิธีแบบพราหมณ์ ต่อมาเมื่อผู้ประกอบการเก่าเสียชีวิตไป จึงไม่มีผู้นำในการประกอบพิธีกรรม ทำให้พิธีกรรมบวงสรวงหยุดชะงักลง แต่พิธีการเผาข้าวหลามก็ยังคงมีอยู่ โดยชาวบ้านตกลงกันว่าให้เผาตนเองตามหน้าบ้านของตน แล้วจึงนำมาทำบุญต่อกับตบธรรมร่วมกันที่วัด จนกระทั่งปี พ.ศ. 2521 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้เข้ามาฟื้นฟูประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของชาวพวน จึงได้ร่วมมือจัดพิธีกรรมให้เป็นระบบขึ้น โดยคุณลุงได้นำรูปแบบบางอย่างของพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญมาดัดแปลง ผสมเข้ากับพิธีก้ำฟ้าที่ปฏิบัติอยู่ ขั้นตอนที่น่ามาได้แก่ การจัดตั้งศาลเพียงตา และการประกอบพิธีกรรมเยี่ยงรูปแบบของพราหมณ์ โดยชาวพวนผู้สูงอายุจะเป็นผู้ประกอบการพิธีกรรมเอง โดยคุณลุงจะเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม สวดชุมนุมเทวดา เปิดบายสีปากขาม เมื่อบวงสรวงเทวดาแล้ว ก็จะอัญเชิญให้ผู้ว่าราชการจังหวัดมาเป็นตัวแทนคนพวน จุดไฟเผาข้าวหลาม (ที่เผาสุกแล้ว) ถือว่าเป็นการเซ่นสรวงฟ้า และก็มีกรบ้ำก้ำฟ้า และถวายฟ้าเพื่อขอพรเทวดาให้ฝนตกเพิ่มขึ้นมา และการนำรูปแบบการแห่รวงข้าวในพระราชสำนัก ดัดแปลงมาเป็นแห่แม่โพสพ ตลอดจนการนำเอาหัตถกรรมพื้นบ้านจำพวก เครื่องจักรสานและเครื่องใช้ในบ้านมาประดับตกแต่งในพิธี เช่น หาบเงินหาบทอง

2. พระสงฆ์ ถือเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่ง ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบพิธีกรรม เนื่องจากในสังคมชาวพวนจะยึดถือวัดเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน มีพระสงฆ์เป็นที่พึ่งทางใจ และประกอบพิธีที่สำคัญ เมื่อพระสงฆ์บอกกล่าวชาวบ้านเห็นด้วยก็จะพร้อมใจกันปฏิบัติตาม ซึ่งบทบาทของพระสงฆ์มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของพิธีบุญก่าผ้าคือ

การทำข้าวจี จากการพูดคุยกับผู้สูงอายุที่เข้าร่วมในพิธีกรรมทำให้ทราบว่าในอดีต (ก่อนนี้ประมาณ 70 ปี) เมื่อถึงวันขึ้น 2 ค่ำ เดือน 3 ตอนเย็น ชาวบ้านจะนำข้าวสารเหนียว น้ำตาล ไข่ มะพร้าว ถั่ว งา ไปรวมกันที่วัดเพื่อทำข้าวจีในตอนกลางคืน หมู่สาวก็จะพากันไปรวมที่วัด ร่วมร้องรำทำเพลงสนุกสนาน ซึ่งชาวพวนเรียกว่า "ไปงันข้าวจี" พอตอนดึกก็จะมาช่วยกันนึ่งข้าวเหนียวและนำมาเคล้ากับเกลือ ชูดมะพร้าวทวนกับน้ำตาลปึก ปั้นเป็นไส้หวานหรือทำเป็นไส้เค็ม(ส่วนผสมจะมี หมูสับ ผักกาด มาผัดเข้าด้วยกัน) จากนั้นก็ปั้นข้าวเหนียวเป็นก้อน (เท่ากำปั้น) สอดไส้ข้างใน เสียบด้วยไม้ไผ่แล้วนำมาบึ่งไฟให้เหลืองกรอบ ทาด้วยไข่และบั้งอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งจะมีการก่อกองไฟไว้กลางแจ้งและทุกคนจะช่วยกันบั้ง พอรุ่งเช้าวันก่าผ้าจึงแบ่งข้าวจีไปใส่บาตรร่วมกัน ต่อมาการทำข้าวจีได้ยกเลิกไป โดยหันมาเผาข้าวหลามถวายพระแทน ชาวบ้านให้เหตุผลต่อการเปลี่ยนแปลงนี้ว่า เมื่อพ.ศ. 2462 พระครูนาครคณเป็นคณนพบุรี เข้ามาเป็นเจ้าอาวาสแทนหลวงพ่อยา เจ้าอาวาสองค์ก่อนที่มรณภาพไป ได้นำแบบอย่างการเผาข้าวหลามในพิธีก่าผ้าจากลาวพวนลพบุรีมาเผยแพร่ กอปรกับการจีข้าวจีเป็นเรื่องที่ยุ่งยาก เพราะต้องใช้คนมากในการช่วยกันทำ แต่ปัจจุบันหมู่สาวในหมู่บ้านเหลือน้อยมากเพราะต้องออกไปทำงานในเมือง มีเพียงคนเฒ่าคนแก่และเด็ก ดังนั้นการจีข้าวจีจึงต้องยกเลิกไป เหลือไว้แต่การแสดงการจีข้าวจีของเด็กสาวในหมู่บ้านในงานพิธีเปิดบุญก่าผ้า ปัจจุบันข้าวหลามจึงกลายเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ในพิธีบุญก่าผ้า

การเผาข้าวหลาม ถึงแม้ว่าการทำข้าวหลามจะเข้ามาแทนการทำข้าวจีในพิธีบุญก่าผ้า แต่การทำข้าวหลามก็มีการเปลี่ยนแปลงไปในขั้นตอนรายละเอียด ทั้งนี้เนื่องจากการพัฒนาเส้นทางคมนาคม จากแต่เดิมที่หมู่บ้านยังไม่มีถนนสายเอเชียตัดผ่าน และยังใช้เรือในการคมนาคมติดต่อ ใช้เกวียนในการบรรทุกสิ่งของจากทุ่งนามาสู่หมู่บ้าน ต่อมาเมื่อถนนตัดผ่านหมู่บ้าน ทำให้มีการพัฒนาเส้นทางภายในหมู่บ้านให้สะดวกขึ้น ก่อให้เกิดตลาดขึ้นมา ซึ่งส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบพิธีกรรมในทางอ้อม กล่าวคือ แต่เดิมในหมู่บ้านจะมีลำคลอง เรียกว่า "คลองพวน" ตัดผ่านกลางหมู่บ้าน เมื่อถึงช่วงเดือน 3 น้ำในลำคลองจะแห้งขอด ดังนั้น

ชาวพวนส่วนใหญ่จะใช้สถานที่นี้เผาข้าวหลามร่วมกัน (หลังจากที่ยกเลิกการเผาข้าวหลามที่วัด) โดยใช้ฟางข้าวเป็นวัสดุเชื้อเพลิงที่สำคัญในการเผา ต่อมาเมื่อทางการพัฒนาเส้นทางภายในหมู่บ้านโดยการถมถนน คลองพวนจึงหายไป ชาวพวนจึงต้องย้ายพื้นที่มาเผาบริเวณหน้าบ้านของตน (ซึ่งมีรั้วกัน) ซึ่งแต่ก่อนเคยเผาข้าวหลามร่วมกันในคลองพวนจะช่วยกัน แต่ปัจจุบันต่างคนต่างหาพื้นที่บริเวณบ้านของตนเองเผา นอกจากนี้ การที่เส้นทางคมนาคมสะดวกทำให้เกิดตลาดขึ้นในหมู่บ้าน พ่อค้าแม่ค้าต่างถิ่น จะนำข้าวหลามที่เผาสุกแล้วมาขายในช่วงบุญกำฟ้า ทำให้ชาวบ้านหลายครอบครัวหันมาซื้อข้าวหลามสำเร็จรูปแทนการเผาข้าวหลามเอง ซึ่งชาวบ้านบอกว่าสะดวกกว่า ประหยัดทั้งเวลาและแรงงาน หากพิจารณาผลของความเจริญทางด้านคมนาคมในแง่มุมหนึ่ง จะเห็นว่าการซื้อข้าวหลามจากตลาด และการเผาข้าวหลามในแต่ละบ้าน (ซึ่งมีรั้วกัน) ได้ทำลายความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว เครือญาติ เพื่อนบ้านอันเกิดจากความสามัคคีและความร่วมมือร่วมใจกันทำข้าวหลาม ดังนั้นจึงเหลือเพียงการร่วมพิธีกรรมบางอย่างหลงเหลือไว้ โดยไม่มีส่วนร่วมในการผลิต นอกจากนี้ความเชื่อถือดั้งเดิมที่เคยมีร่วมกันมาในเรื่องการเผาข้าวหลาม เป็นเคล็ดเพื่อให้ฝนตก หรือการวางข้าวหลามกำฟ้าไว้มิให้ฟ้าผ่าก็หมดลงไปด้วย การมีตลาดทำให้ชาวบ้านเปลี่ยนแปลงรูปแบบวัสดุที่ใช้ในการเผาข้าวหลาม ซึ่งแต่เดิมชาวพวนจะใช้ฟางข้าวเผาข้าวหลาม ก็เปลี่ยนมาใช้วัสดุพวกไม้ กิ่งไม้ ใบไม้ต่างๆ แทนโดยได้รับอิทธิพลต่างถิ่นจากแม่ค้านำวิธีในการเผาข้าวหลาม ซึ่งในอดีตการใช้ฟางข้าวเผาข้าวหลามสุกไม่เสมอกันและทำให้กระบอกดำไม่น่ากิน เมื่อได้รับเทคนิคในการใช้วัสดุที่เผาแบบใหม่ จึงทำให้วัสดุที่ใช้เปลี่ยนไป

2. ความศรัทธาและความเชื่อถือเสื่อมลงจากเดิม

ปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งมีผลต่อความศรัทธาและความเชื่อต่อพิธีบุญกำฟ้าลดลง คือ การเปลี่ยนแปลงทางด้านอาชีพ จากในอดีตที่เคยยังชีพด้วยการทำนาเป็นหลัก ที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติ ดังนั้น การประกอบพิธีกรรมเพื่อความอุดมสมบูรณ์ จึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นต่อวิถีการดำรงชีพของชาวพวน ที่จะต้องร่วมมือร่วมใจประกอบพิธีกรรมร่วมกันเพื่อความอุดมสมบูรณ์ของชุมชน ทั้งนี้ความสะดวกของการประกอบพิธีบุญกำฟ้า ย่อมขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของเวลาด้วย ในแง่ที่ว่า ช่วงเวลาที่ประกอบพิธีกรรมนี้เป็นช่วงที่ชาวพวนจะว่างจากการทำนา จึงทำให้สมาชิกทุกคนพร้อมที่จะทำบุญร่วมกันอีกทั้งการประกอบพิธีบุญกำฟ้า เป็นพิธีกรรมที่เก่าแก่ของบรรพบุรุษ

ที่ได้ถือปฏิบัติกันมาและสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน แต่ปัจจุบันชาวพวนส่วนใหญ่มีอาชีพที่เปลี่ยนไป อาชีพใหม่ ๆ ได้เข้ามาสู่หมู่บ้าน เช่น อาชีพค้าขาย ทำงานตามโรงงาน รับราชการ โดยเฉพาะ อาชีพรับราชการ ถือว่าเป็นอาชีพที่ดี มีเกียรติได้เงินมาก ดังนั้น คนรุ่นใหม่จึงมักจะยึดอาชีพใหม่ เป็นอาชีพหลักแทนอาชีพการทำนา นอกจากนี้บางรายที่มีที่นาเป็นมรดกก็จะให้ผู้อื่นเช่า หรือจ้าง คนอื่นมาทำนาให้และหันมาประกอบอาชีพค้าขาย เช่น กรณีนางทองใบ พงษ์คำ อายุ 77 ปี แต่เดิมประกอบอาชีพทำนา ปัจจุบันเมื่อมีบุตรแล้ว บุตรทุกคนจะยึดอาชีพรับราชการทุกคน หรือกรณี นางหลิม พรานพันธ์ อายุ 78 ปี มีบุตร 5 คน บุตรคนที่ 1, 3, 5 จะยึดอาชีพค้าขาย ส่วนบุตร อีก 2 คน ประกอบอาชีพรับราชการ ส่วนนาที่เหลือก็ขายให้กับคนอื่น หรือกรณีป่าเหลือน มีหิรัญ อายุ 64 ปี ปัจจุบันได้หันมายึดอาชีพขายขนมในหมู่บ้านเป็นหลักอย่างเดียวโดยไม่ทำนาอีกเลย นอกจากอาชีพใหม่ ๆ ที่ทำกันในหมู่บ้านแล้ว หมู่สาวส่วนใหญ่ก็ยังนิยมไปทำงานในเมือง โดยเฉพาะ กรุงเทพมหานคร เหลือเพียงคนเฒ่าคนแก่ และเด็ก เท่านั้น

จากการเปลี่ยนแปลงทางด้านโครงสร้างอาชีพที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ส่งผลต่อพฤติกรรม ความเชื่อในพิธีกรรมต่าง ๆ บุญกำฟ้าเป็นกรณีพิธีกรรมที่แสดงถึงความเชื่อถือศรัทธาที่ลดลง เห็นได้จากบางขั้นตอนของพิธีกรรมที่เลิกไป เพราะลูกหลานไม่เชื่อถือตามความเชื่อของคนโบราณ เช่น การวางข้าวหลามคำฟ้า เป็นพิธีกรรมที่ทำก่อนที่จะนำข้าวหลามไปเผา ในอดีตเมื่อ แม่บ้านบรรจุข้าวสารเหนียวใส่กระบอกรับเรียบร้อยแล้ว จะนำมาตั้งใส่กระบุง และจะนำไปตั้งคำฟ้า ไว้ก่อน โดยการนำกระบุงที่ใส่ข้าวหลามมาวางเรียงกันไว้ที่ชานหน้าบ้าน โดยผู้เฒ่าผู้แก่จะสั่ง ลูกหลานว่า "อย่าเพิ่งยกลงไปเผา ให้ตั้งคำฟ้าไว้ก่อน" (ป้ามยุรรัตน์, สัมภาษณ์) ซึ่งในอดีต จะทำกันทุกบ้าน แต่ปัจจุบันพิธีกรรมนี้ได้หมดไปแล้วเพราะเด็กรุ่นใหม่ไม่เชื่อว่า การวางข้าวหลาม คำฟ้าไว้ จะช่วยไม่ให้ฟ้าผ่าได้ พอคนรุ่นเก่าหมดไป เด็กรุ่นใหม่ก็ไม่ปฏิบัติตาม อีกทั้งแม่บ้านทุกคน จะรีบเผาให้เสร็จทันทีที่พิธีกรรมที่วัดจะเริ่มขึ้น

พิธีแห่แม่โพสพ เป็นพิธีกรรมที่ชาวพวนเพิ่งจะจัดขึ้น 10-20 ปีที่ผ่านมา โดยก่อนที่ จะบวงสรวงเทวดา กลุ่มหญิงสาวจะจัดขบวนแห่รวงข้าวไปยังจุดที่นัดหมาย แต่เมื่อปี 2535 เกิดอัคคีภัยในหมู่บ้าน การประกอบพิธีบุญกำฟ้าในปีนั้นจึงตัดขั้นตอนนี้ออกไป ทั้งนี้ การประกอบ พิธีกรรมแห่แม่โพสพอาจเป็นพิธีกรรมใหม่ที่จัดขึ้นมา เพื่อสนองตอบต่อคนบางกลุ่มโดยที่ชาวบ้าน ไม่มีความเชื่อเท่าที่ควร

ข้อยึดถือปฏิบัติในวันกำฟ้า เป็นสิ่งที่ชาวพวนให้ความสำคัญ แต่ทั้งนี้กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ย่อมลดหย่อนไปตามกาลเวลาและสภาพสังคม กล่าวคือ ในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ถือว่าเป็นวันกำฟ้า ชาวพวนจะมีข้อปฏิบัติที่ทุกคนต้องพึงกระทำคือ ให้หยุดงาน พักผ่อนอยู่บ้านหรือออกไปนั่งเล่น ห้ามไปทำงานทำไร่ และจับอุปกรณ์ทางการเกษตรทุกชนิด ตลอดจนวัวควายห้ามใช้แรงงาน และห้ามทะเลาะเบาะแว้งกัน ปัจจุบันความเชื่อนี้ยังคงยึดถือปฏิบัติกันอยู่ แต่ในอดีต 50 ปีที่ผ่านมา ชาวพวนจะถือข้อปฏิบัติที่เคร่งครัดกว่านี้ กล่าวคือ ห้ามส่งเสียงดัง ห้ามไม่ให้มีเสียงอึกทิกครึกโครมภายในบ้าน ก่อนจะถึงวันกำฟ้าจะต้องไปดูแลสัตว์เลี้ยงไม่ให้ส่งเสียงดัง แม้แต่ถ้วยชามก็ไม่ให้กระทบกัน ห้ามตำข้าว ห้ามจับครก จับสาก หรือตำน้ำพริก ข้าวหลามก็ต้องปลอกเปลือกให้เสร็จก่อนวันกำฟ้า หากใครฝ่าฝืนเชื่อว่าจะทำให้ฟ้าผ่าตาย ข้อยึดถือปฏิบัติต่าง ๆ ที่กล่าวมานอกจากจะยึดถือปฏิบัติกันในวันขึ้น 3 ค่ำแล้ว ยังต้องยึดถือปฏิบัติตามช่วงเวลาที่กำหนด (ในรายละเอียดของพิธีกรรม) ในวันขึ้น 9 ค่ำ และ 13 ค่ำ แต่ปัจจุบันข้อยึดถือปฏิบัตินี้จะกระทำเคร่งครัดเฉพาะในหมู่คนรุ่นเก่า (อายุ 50 ปีขึ้นไป) แต่เด็กรุ่นใหม่จะไม่ค่อยยึดถือปฏิบัติ เห็นได้จากวันขึ้น 9 ค่ำ เด็กวัยรุ่นบางคนจะนำวัวไปทุ่งนา

นอกจากนี้เทคโนโลยีก็เป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่ง ที่มีผลต่อความเชื่อศรัทธาในพิธีกรรมด้วย เนื่องจากปัจจุบันชาวบ้านได้นำเอาเครื่องอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น เต่าแก๊ส โทรทัศน์ ตู้เย็น ฯลฯ เข้ามาใช้ในหมู่บ้าน จึงทำให้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในรายละเอียดบางอย่างของพิธีกรรม เช่น

การบูชาแม่เต่าไฟ* จากอดีตชาวบ้านเคยใช้แม่เต่าไฟในการประกอบอาหาร พอถึงวันขึ้น 2 ค่ำ เดือน 3 ก่อนวันกำฟ้า ผู้ใหญ่ในครัวเรือนส่วนใหญ่จะเป็นแม่บ้าน หรือผู้ที่รับผิดชอบเรื่องอาหารการกินในครอบครัว จะเอาไม้ไปเคาะเต่าไฟแล้วกล่าวคำเป็นมงคล เป็นภาษาพวนว่า "กำปลอด กำดีเน้อ ไซ่บ่หา นาบ่เอา ชกบ่ต้อง ร้องบ่ตำ กำปลอด กำดี กำเหย้า กำเฮือน กำนา กำผู้ กำคน กำจ้ว กำควาย กำหมู หมา เบ็ด ไก่เน้อ" แปลว่าให้ยึดถือสิ่งที่

---

* แม่เต่าไฟ เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในการหุงต้มอาหาร จะมีลักษณะเป็นไม้กระดานนำมาต่อกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนาด 50x50 ซม. นำทรายมาใส่ให้สูงเท่าขอบบนของไม้กระดานเพื่อกันความร้อน บนทรายจะมีก้อนเส้า (ก้อนดินเหนียว) 3 ก้อน วางไว้ 3 จุด เพื่อตั้งวางภาชนะที่จะหุงต้มได้

จะกล่าวต่อไปนี่แล้วจะดีเองคือ ห้ามทำนา ทำไร่ ห้ามตำข้าว ห้ามใช้แรงงานสัตว์ทุกชนิด ให้อยู่บ้านเฉย ๆ ห้ามทำงาน จะทำให้ปลอดภัยอยู่เย็นเป็นสุข (ยายโกย, สัมภาษณ์) ถือว่าเป็นพิธีขอสมาแม่เตาไฟ แต่พอเตาแก๊สเข้ามาแทนแม่เตาไฟ ทำให้ชาวบ้านต้องหันมาประกอบที่เตาแก๊สแทนแต่ก็มีบางคนที่เลิกประกอบพิธีไปเลย เพราะถือว่าเตาแก๊สเป็นของสมัยใหม่ไม่มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่

นอกจากเรื่องอำนวยความสะดวกโดยเฉพาะเตาหุงต้ม จะมีผลให้รูปแบบของพิธีกรรมบางอย่างของบุญก่าฟ้าเปลี่ยนแปลงไป การชลประทานก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งของความเจริญทางเทคโนโลยีที่ถูกนำเข้ามาใช้ในหมู่บ้าน ซึ่งส่งผลให้พิธีกรรมบางขั้นตอนหมดไป เพราะชาวบ้านไม่ได้รับความสะดวกในการปฏิบัติ กล่าวคือ แต่เดิมน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาของหมู่บ้านพวนจะสูงขึ้นมาถึงฝั่ง ดังนั้นชาวบ้านจะใช้แม่น้ำนี้ในการประกอบกิจที่สำคัญ ตั้งแต่การคมนาคมติดต่อกับโลกภายนอกโดยทางเรือ การทำมาหากิน จับสัตว์น้ำมาเป็นอาหาร นำมาต้ม อบ หรือชำระล้างสิ่งสกปรกต่าง ๆ ตลอดจนประกอบพิธีกรรม เช่น พิธีอาบน้ำก่อนกา ในประเพณีสงกรานต์หรือพิธีเสียแล้ง ในพิธีบุญก่าฟ้า

แต่เมื่อทางการนำระบบชลประทานเข้ามาใช้ เพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรโดยดึงน้ำไปเก็บไว้ในเขื่อนเป็นผลให้น้ำในแม่น้ำแห้งลดลงไปมาก ชาวบ้านจึงไม่สะดวกที่จะไปใช้ประโยชน์ในแม่น้ำนั้นอีก เพราะลงไปลำบาก อีกทั้งส่งผลให้การประกอบพิธีกรรมบางอย่างดังที่กล่าวมาแล้วถูกละเลยไป โดยเฉพาะพิธีเสียแล้ง ซึ่งเป็นขั้นตอนหนึ่งได้หมดไป

การทำพิธีเสียแล้ง เป็นพิธีกรรมที่ทำขึ้นเพื่อบูชาเทวดา เป็นการบอกกล่าวถึงความทุกข์สิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นให้เทวดารับทราบ โดยเชื่อว่า เทวดาจะสามารถช่วยดับความทุกข์เหล่านี้ได้ การลอยท่อนพินเปรียบเสมือนเป็นการลอยความทุกข์ สิ่งไม่ดี ซึ่งสามารถจะดับได้ด้วยน้ำ ช่วงเวลาทำพิธีมักจะทำกันในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 ตอนเย็น พอแม่บ้านทำกับข้าวเสร็จก็จะนำเอาท่อนพินที่ติดไฟในเตา ตรงไปยังแม่น้ำเจ้าพระยาแล้วก็ปล่อยท่อนพินนี้ให้ไหลไปตามแม่น้ำแล้วจึงจะอาบน้ำ หน้าที่นี้เป็นหน้าที่ของแม่บ้าน แต่หากแม่บ้านไม่ว่างก็จะให้พ่อบ้านเอาไปลอยแทนก่อนพระอาทิตย์ตกดิน (ลุงเถลิง, สัมภาษณ์) แต่ก็มีบางคนบอกว่า การลอยท่อนพินจะกระทำกันในวันก่างาย หรือ 9 ค่ำ หลังจากตอนเช้าที่ทำบุญแล้ว ปัจจุบันพิธีกรรมนี้ได้หมดไปจากหมู่บ้าน

นอกจากขั้นตอนและความศรัทธาความเชื่อที่เปลี่ยนแปลงไป ยังมีเครื่องเช่นที่ใช้ในการประกอบพิธี และการละเล่นที่เปลี่ยนแปลงด้วย

เครื่องเซ่น จากการศึกษาพบว่าเครื่องเซ่นที่นำมาใช้ในการเซ่นสรวงเทวดายังคงรูปแบบดั้งเดิมไว้ เพียงแต่เปลี่ยนแปลงในรายละเอียดบางอย่าง เช่น ใช้ขนมเปียะแทนขนมต้มแดงต้มขาว โดยชาวบ้านให้เหตุผลว่า ขนมต้มแดงต้มขาวไม่เป็นที่นิยมรับประทาน เพราะรสชาติไม่อร่อย

การละเล่น ในอดีตเมื่อถึงวันกำฟ้า ชาวบ้านจะเล่นตีไก่ กัดปลา ต่อมาจึงเปลี่ยนมาเป็นการละเล่นพื้นบ้าน ได้แก่ ช่วงชัย มอญซ่อนผ้า เตะหมาเบี้ย แต่ปัจจุบันการละเล่นต่าง ๆ เหล่านี้ได้หมดไป ปัจจุบันจะมีการละเล่นแบบใหม่เข้ามาแทน ได้แก่ ริ่งวัว ชักกะเย่อ อังกะลุง ตลอดจนมหรสพต่าง ๆ เช่น ภาพยนตร์ ลิเก การตักไข่จระเข้*

จะเห็นได้ว่ารูปแบบของพิธีบุญกำฟ้าค่อย ๆ ดำเนินเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคม ซึ่งส่วนหนึ่ง ได้รับผลกระทบมาจากความเจริญทางด้านคมนาคมที่สะดวกขึ้น เทคโนโลยีที่ทันสมัย อาชีพที่เปลี่ยนไป ตลอดจนการส่งเสริมการท่องเที่ยว แม้ว่าพิธีกรรมจะเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใดก็ตาม แต่ความสำคัญในเรื่องบทบาทของพิธีกรรมยังคงเหมือนเดิม จากช่วงหนึ่งของพิธีกรรมบางอย่างที่เคยทำร่วมกันทั้งชุมชนได้หมดไป แต่ก็มีพิธีกรรมอื่นเข้ามาทดแทนหรือเคยทำร่วมกันทั้งชุมชนแต่ต้องหยุดชะงักไป แต่การยึดถือปฏิบัติในหลายขั้นตอนก็ยังคงกระทำอยู่ในระดับครอบครัว เครือญาติ เช่น การเผาข้าวหลาม การสวาม้เตาไฟ เป็นต้น ทั้งนี้เพราะบุญกำฟ้าเป็นพิธีกรรมที่มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวพวนบ้านพวน โดยเฉพาะในเรื่องของความอุดมสมบูรณ์ ก่อรูปกับประวัติความเป็นมาของพิธีที่เชื่อมโยงความเป็นพวนเข้าด้วยกัน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

* การตักไข่จระเข้ เป็นรูปแบบการหารายได้เข้าวัด ซึ่งคล้ายกับการสอยดาว แต่ต่างกันตรงที่ การตักไข่จระเข้จะใช้วัสดุเป็นไข่พลาสติกใส่ตัวเลขและนำไปใส่ในอ่างน้ำ ซึ่งเรียกว่า ไข่จระเข้ ให้ชาวบ้านซื้อคุบตัก เช่นเดียวกับสอยดาว เริ่มนำเข้ามาในช่วงที่ ททท เข้ามาส่งเสริมประเพณีโดยแนะนำให้ทำ เพื่อเป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยว

ตารางที่ 5 แสดงขั้นตอนการเปลี่ยนแปลงของพิธีบุญกำฟ้าจากอดีตสู่ปัจจุบัน

พิธีกรรม/กิจกรรม	อดีต	ปัจจุบัน
การจี่ข้าวจี่	มีการจี่ข้าวจี่ร่วมกันที่วัดตอนเย็น ในวันขึ้น 2 ค่ำมากกว่า 50 ปี ที่ผ่านมา	พิธีกรรมนี้ได้หมดไปแล้วเหลือไว้ แต่เพียงการแสดงการทำข้าวจี่ ของเด็กผู้หญิงในวันขึ้น 2 ค่ำ ช่วงทำพิธีเปิดบุญกำฟ้าอย่างเป็นทางการ และปัจจุบันชาวบ้านหัน มาทำข้าวหลามแทน
การทำข้าวหลาม	ในอดีตในวันขึ้น 2 ค่ำ ชาวบ้าน จะเผาข้าวหลามร่วมกันที่วัดโดยใช้ฟางข้าว การเผาข้าวหลาม เป็นการถือเคล็ด เพื่อให้เทวดา หลังน้ำฝนลงมา	แยกกันเผาที่บริเวณบ้านของตน และใช้วัสดุพวกเศษไม้ กิ่งไม้ ฟางข้าวเป็นเชื้อเพลิง บางส่วนก็ เลิกเผาและหาซื้อข้าวหลามที่ สำเร็จรูปจากตลาด และนำมา ประกอบพิธีร่วมกันที่วัดคนละ 1-2 กระบอก การวางข้าวหลามค้ำฟ้า สูญหายไป ไม่มีเหลือ
การวางข้าวหลามค้ำฟ้า	ในช่วงที่ชาวพวนเผาข้าวหลาม ตามบ้านก่อนที่จะนำลงไปเผาที่ คลองพวน จะนำมาวางเรียง รายที่ชานบ้าน เพื่อค้ำฟ้าไว้ก่อน มีความเชื่อว่า ฟ้าจะไม่ผ่า	พิธีกรรมนี้ได้หมดไปแล้ว

พิธีกรรม/กิจกรรม	อดีต	ปัจจุบัน
การบวงสรวงเทวดา	แต่เดิมไม่มีการทำ มีเพียงผู้ประกอบพิธีประจำหมู่บ้านทำพิธีบอกกล่าวสิ่งศักดิ์สิทธิ์	มีการประกอบพิธีบวงสรวงอย่างเป็นทางการ โดยตั้งศาลเพียงตาและผู้อาวุโสในหมู่บ้าน รวมทั้งคนเฒ่าคนแก่จะนั่งชาวหม่มชาวประกอบพิธี เริ่มมาประมาณ 20 ปี เมื่อมีองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวเข้ามาสนับสนุนฟื้นฟูประเพณีชนกลุ่มน้อย
การแห่แม่โพสพ	ไม่มี	เริ่มมีเมื่อองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวเข้ามา หญิงสาวในหมู่บ้านจะจัดขบวนแห่รวงข้าวมาที่วัด
การทำบุญตักบาตร	ชาวบ้านจะมาร่วมทำบุญตักบาตรในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3	ไม่เปลี่ยนแปลง
การเซ่นไหว้บรรพบุรุษ	แม่บ้านจะนำเครื่องเซ่นมาเลี้ยงผีบรรพบุรุษที่ศาลในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 หลังจากนั้นก็จะมีการเข้า ทรงคุณตาคุณยายถามเกี่ยวกับฝนฟ้า ความอุดมสมบูรณ์ในรอบปีที่จะมาถึง	เมื่อเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษแล้ว จะไม่มีการเข้าทรงเซ่นในอดีต

พิธีกรรม/กิจกรรม	อดีต	ปัจจุบัน
การบูชาแม่เตาไฟ	คนเฒ่าคนแก่จะนำไม้ไปเคาะแม่เตาไฟและกล่าวคำเป็นมงคล	ปัจจุบันชาวบ้านมิได้ใช้แม่เตาไฟในการปรุงอาหาร จึงมิได้มีการบูชาแม่เตาไฟ แต่จะมาทำการบูชาเตาถ่าน หรือเตาแก๊สแทน โดยการจุดธูป 3 ดอก กล่าวคำเป็นมงคล
การบูชาแม่บันได	จุดธูป 3 ดอก กล่าวคำสมათ่อมบันไดและกล่าวคำเป็นมงคล	ไม่เปลี่ยนแปลง
การทำพิธีเสียด่าง	ตอนเย็นวันขึ้น 3 ค่ำ แม่บ้านจะนำท่อนฟันที่ติดไปในเตาไปลอยที่แม่น้ำและกล่าวคำเป็นมงคล บางคนก็กระทำพิธีนี้ในวัน 9 ค่ำ หรือในวัน "ก่างาย"	พิธีกรรมนี้สูญหาย
การละเล่นต่าง ๆ	ในวันกำฟ้าจะมีการละเล่นพื้นบ้าน คือ ช้างชัย มอญซ่อนผ้า ลงช่วง เตะหมาเบี้ย และแอ้วกลอนลำพวน	วิ่งวัว อังกะลุง ชักกะเย่อ มหรสพต่าง ๆ เช่น ภาพยนตร์ ลิเก ตักไข่จระเข้

พิธีกรรม/กิจกรรม	อดีต	ปัจจุบัน
ข้อยึดถือปฏิบัติ ในวันกำฟ้า	ห้ามส่งเสียงดัง ห้ามจับมิดหรือ ของมีคมทุกชนิด รวมทั้งอุปกรณ์ ทางการเกษตร ห้ามไปนาไปไร่ ห้ามใช้แรงงานสัตว์ ห้ามตำข้าว ตำน้ำพริก จับครก จับสาก	ห้ามไปนาไปไร่ และห้ามจับ อุปกรณ์ทางการเกษตร ห้าม ทะเลาะกัน ผู้ที่ทำอาชีพอื่นก็จะหยุดงาน มาทำบุญร่วมกัน
การฟังเสียงฟ้าร้อง	ชาวพวนจะคอยฟังว่ามีเสียง ฟ้าร้องทางทิศใด เพื่อที่จะ นำมาทำนายความอุดมสมบูรณ์	จะมีเพียงบางคนเท่านั้นที่ยัง คอยฟังเสียงอยู่ ส่วนใหญ่ จะเป็นคนเฒ่าคนแก่ หนุ่มสาวไม่สนใจ
เครื่องเซ่น	เครื่องเซ่นที่นำมาบวงสรวง เทวดา แต่เดิมจะมีขนมต้มแดง ต้มขาว	ใช้ขนมเปียะแทน